
ПОЛІТОЛОГІЯ

Мелещенко Л. П.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

У статті розглянуто і проаналізовано сучасний стан здійснення лібералізації освіти в Україні, труднощі та помилки, з якими стикається українське суспільство; запропоновані заходи для вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: лібералізм, освіта, лібералізація освіти.

Ліберальна ідеологія розглядає освіту як спосіб поліпшення життя. Важливу роль освіта відіграє в набутті навичок і знань, що формують політичну і громадянську компетентності, соціальний досвід та економічне зростання. Освічене суспільство забезпечить підвищення стандартів життя його членів, а також соціальну стабільність і баланс.

Ліберальна ідеологія зазвичай розглядає загальну освіту як пріоритет. Хоча ліберали не відкидають кар'єру, професійну освіту, вони впевнені в тому, що виконання основних громадянських обов'язків – голосування на виборах і соціально активна поведінка – потребує загальної освіти. Вважається, що завдяки загальній освіті громадяни зможуть приймати рішення, не пов'язані з їх професійною діяльністю або професією. Крім загальної освіти, ліберальна ідеологія особливо зацікавлена в громадянській освіті [3, 26].) Ліберали переконані, що громадянська освіта повинна розвивати знання про інститути та структури влади і заохочувати підростаюче покоління брати участь у політичних процесах.

Ліберальна освітня політика спрямована на забезпечення академічної свободи, зокрема свободи викладання і навчання. Вчителі повинні мати свободу щодо методів викладання в рамках своєї компетенції і спеціалізації та свободу здійснювати свою академічну діяльність у рамках, що визначені етичними правилами академічної спільноти і міжнародними практиками, без будь-якого зовнішнього тиску [2, 12]. Учні вільні навчатися і можуть користуватися своєю

свободою, доки це не суперечить праву вчителя на викладання та праву інших учнів на навчання. Іншими словами, ліберали забезпечують академічну свободу в певних рамках. Руйнівна поведінка учнів або перевищення вчителями ліміту їх експертизи виходить за рамки гарантії свободи. Методи дослідження, розслідування, розв'язання проблеми повинні домінувати в ліберальній системі освіти [2, 13]. Педагоги допомагають студентам відточувати аналітичні здібності, знайомлячи їх з різними точками зору на предмет, з різноманітними теоретичними підходами, вимагаючи, щоб їх підопічні читали тексти критично. Але справа не тільки в іншому змісті навчання, але і в новому підході до освітнього процесу в цілому. Інтерактивна, зорієнтована на студента педагогіка означає, що аудиторія перестає бути місцем, де відбувається одностороння передача знань від викладача до студента. Більш того, спілкування педагога та його підопічних включає в себе не тільки читання лекцій, як це буває в більшості навчальних закладів світу. Те, що діється в аудиторії, – процес інтерактивний. Саме тут учні можуть обговорювати інформацію, вчитися один у одного, сприяючи спільними зусиллями демократизації процесу навчання. Однак щоб підготуватися до такої демократичної поведінки в аудиторії, необхідно багато чому навчитися за її межами. Щоб сформулювати власну позицію і навіть зробити висновки, відмінні від висновків викладача, учням слід заздалегідь ознайомитися з аналітичними текстами, присвяченими темами, про які піде мова в аудиторії. Роль викладача має полягати в тому, щоб допомагати своїм підопічним орієнтуватися в матеріалі, робити пояснення до їх висловлювань, висловлювати свою точку зору і оцінювати роботу студентів, не будучи при цьому незаперечним авторитетом.

Проблему лібералізації освіти досліджували В. Андрущенко, Дж. Дьюї, І. Іванюк, М. Кириченко, О. Семків та ін. Аналіз існуючих досліджень свідчить про відсутність системного та ґрунтового аналізу засад лібералізму в освіті, що і визначило мету запропонованої статті.

Мета ліберальної ідеології – деполітизація школи. Школи мають бути вільними від очевидної політизації. На них не повинні впливати політичні партії та їх ідеології. З іншого боку, ліберальна ідеологія підтримує існування будь-яких шкільних організацій, асоціацій і клубів. Членство в них дає необхідний досвід співробітництва, колективного прийняття рішень, демократичного встановлення правил і процедур тощо. Активна участь у шкільному самоврядуванні

допомагає набуттю громадянських навичок, необхідних для життя в сучасному демократичному суспільстві [4, 39].

Напевне, доволі неоднозначним і упередженим є ставлення до ліберальної ідеї, тим більше із лібералізацією усіх сфер суспільного життя українців. Перш за все така ситуація пов'язана із відсутністю певних знань та розуміння сутності явища.

Для більшості лібералізм стає мало не синонімом анархії та вседозволеності. Проте, коли людина все ж усвідомлює його сутність, вона часто не стає на бік цієї ідеї, адже лібералізм – це підвищені вимоги до кожного члена суспільства щодо розуміння, виконання, особливо відповідальності, яку вже немає на кого перекласти [6, 5-6].

За час нашої незалежності багато сфер суспільного життя вже лібералізувалося, проте освіта, яка за радянською звичкою вважалася справою винятково державною, не тільки не стала вільнішою від державного втручання, але, враховуючи постійне погіршення якості продукту, який вона виробляє, зазнала ще більшого регулювання. [1, 12] На жаль, у нашій країні поки не сформовані пріоритети національного розвитку, а державна політика у сфері освіти безсистемна, страждає на відсутність історичної спадковості.

Дошкільна освіта, за даними профільного міністерства, динамічно розвивається. Питома вага дітей, охоплених дошкільними навчальними закладами у віці від 3 до 6 років, зросла з 61 % у 2009 році до 75,9 % у 2011. Що ж стосується п'ятирічок, то цей показник є практично абсолютним – 99,8 %. Звісно, що навіть статистично таке значення показника є доволі сумнівним, зважаючи на той факт, що чимала частина дітей у віддалених сільських навчальних закладах просто фізично не можуть відвідувати садочки. По-друге, не враховують дітей із асоціальних сімей або дітей із вираженою девіантною поведінкою, питома вага яких значно більша за 0,2 % [4]. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була важливою у педагогіці та психології, а останнім часом вона набуває масового характеру. Звісно, загалом відвідування дошкільного закладу, а тим більше систематичне, для цієї категорії дітей є доволі сумнівним.

По-третє, суттєва частина батьків, зважаючи на їхню переконаність в обов'язковості отримання дошкільної освіти (а так воно і є, адже у тому ж законі стаття 36 передбачає обов'язок батьків забезпечити умови для здобуття дітям старшого дошкільного віку (5-6 років) дошкільної освіти) тільки формально записують дитину у садок. Насправді вона його просто не відвідує. Вибіркове дослідження, проведене експертами у Черкаській області, свідчить, що у групі із

дев'ятнадцяти дітей постійно не відвідують садочок шестеро дошкільнят, ще двоє відвідують ситуативно [4].

Загальноосвітня підготовка, природно, багато в чому ввібрала в себе проблеми дошкільної освіти, адже працює на її базі і в умовах ще більшої державної регуляції, яка щороку зростає. Причиною чергового прояву державного патерналізму, тобто посилення державного втручання в шкільну освіту, є дані різноманітних недержавних інституцій щодо погіршення якості знань українських школярів.

Проте система середньої освіти реагує на «затягнення зашморгу» тільки подальшою бюрократизацією діяльності органів управління та загальноосвітніх закладів. А це, в свою чергу, тільки ускладнює процес адміністрування.

Цікавим для аналізу якості загальноосвітньої підготовки є інформація Центру освітнього моніторингу. Очевидно, з точки зору соціології таке опитування не є репрезентативним, адже опитували районних методистів, які одночасно є вчителями-предметниками і працюють у навчальних закладах різних типів: загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах. Звісно, що це схоже на те, коли б ми запропонували виробникові товару оцінити якість продукції. І навіть попри це респонденти так оцінили якість загальноосвітньої підготовки в країні: посередня – 61 %, низька, одна з найгірших у світі – 2,5 %, стільки ж припадає на високу, одну із найкращих у світі і 34 % – на достатню. Напевно, деякі методисти просто не усвідомлюють, що це і їхня вина. У вчительському середовищі вихована згубна патерналістська ідеологія. Звичка покладатися на державу та її «мудре» керівництво, а потім звинувачувати її ж у власних професійних негараздах – ще один непродуктивний результат регулювання середньої освіти, адже держава не створює безпосередньо освітній продукт [4].

За умови суспільної підтримки для лібералізації освіти України слід застосувати такі кроки:

1) запровадити наскрізну систему зовнішнього незалежного оцінювання знань на всіх освітніх рівнях. Врахувати недоліки, виявлені при запровадженні ЗНО для випускників шкіл;

2) для дошкільної освіти проводити зовнішнє незалежне оцінювання готовності до школи за 200-бальною системою (це дасть змогу, по-перше, виявляти якість знань та навичок, наданих певним дошкільним закладом; по-друге, виконуватиме рекомендаційну для батьків роль – демонстрації готовності дитини до навчання у школі;

3) у системі загальної освіти використовувати триступеневу систему незалежного оцінювання: I ступінь – початкова школа після

закінченні четвертого класу (це дасть змогу підвищити відповідальність за якість знань у класоводів та матиме, окрім усього, функцію виявлення нахилів дитини до поглибленого вивчення певних предметів або напрямків, тим чином реалізуючи давню омріяну, проте неналежно здійснювану спеціалізацію загальної освіти:

4) у вищій освіті також пропонується незалежне оцінювання знань на всіх рівнях (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр), що визначатиме доцільність подальшої підготовки фахівців, а також рівень фахової підготовки;

5) скасування державної підсумкової атестації в загальноосвітніх закладах та державних екзаменів у вищих навчальних закладах через втрату актуальності;

6) для забезпечення конкурентних умов та усунення дискримінації між приватними та державними ВНЗ розміщувати державне замовлення на підготовку фахівців на конкурсних засадах;

7) проведення приватизації державних навчальних закладів (без зміни профілю), адже галузь освіти була усунута від цього процесу;

8) запровадження адресної державної фінансової допомоги для отримання освіти, яку можна використовувати у будь-якому обраному навчальному закладі [4].

Система ліберального освіти вимагає серйозних витрат, і не тільки фінансових. Тут необхідна більша кількість співробітників і приміщень, ніж в інших системах вищої освіти. Високі вимоги висувають до бібліотеки і комп'ютерної мережі, де має бути розміщено значну кількість матеріалів для підготовки до занять. Потрібні й істотні адміністративні ресурси для того, щоб керувати такою складною структурою. З огляду на збільшене навантаження на державні бюджети, потенційним реформаторам необхідна творча жилка, щоб адаптувати до своїх умов цю систему, яка відкриє шлях «у великий світ», про що багато хто так мріє.

Система ліберального освіти не є гарантією, яка може вирішити всі проблеми суспільства. Тим не менше, якщо така система організована належним чином, то вона зуміє виховати в учнях і студентах здібності, необхідні як для активного життя в громадянському суспільстві, так і для наукової та професійної кар'єри [4]. У країнах, де вища освіта знаходиться під гнітом вузької спеціалізації і дидактичних методик у викладанні, система ліберальної освіти може стати тією альтернативою, яка внесе значні зміни в життя студентів і викладачів. Цю систему не так просто впровадити, але результат, безумовно, виправдає витрачені зусилля.

Запропоновані заходи, звісно, не є вичерпними, проте навіть їх реалізація створить реальне конкурентне середовище між вчителями, викладачами, вихователями, дитячими садками, школами, університетами, а також вихованцями, батьками, учнями, студентами. Конкуренція, у свою чергу, підніме якість освіти на всіх рівнях, зробить її ефективнішою і вільнішою як від втручання ззовні, так і від різноманітних забобонів.

Отже, лібералізація освіти не є застарілим підходом, тому що в міру ускладнення і диверсифікації знання потреба в такому підході зростає. Проте не слід забувати про головну перепону для лібералізації будь-чого – небажання змінювати хоч щось. Лібералізація освіти – це все ж розуміння, усвідомлення, сприйняття, дія та результат. Однак поки ми знаходимося ледве на першому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту. Статті. Нариси. Інтерв'ю. – Київ, 2004. – 738 с.
2. Д'юї Дж. Демократія і освіта. – Львів : Літопис, 2003. – 294 с.
3. Іванюк І. Освітня політика. – К. : Таксон, 2006. – 325 с.
4. Кириченко М. Г. Основи політології. – К. : Либідь, 1995. – 332 с.
5. Кучеренко Р. Лібералізація освіти України. – неусвідомлена необхідність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nagolos.com.ua/ua/articles/7281-liberalizatsiya-osviti-ukrayini--neusvidomlena-neobhidnis>.
6. Семків О. І. Політологія. – Львів : Світ, 1994. – 592 с.

Мелешенко Л. П. Либерализация образования в Украине: состояние и перспективы.

В статье рассмотрено и проанализировано современное состояние осуществления либерализации образования в Украине; трудности и ошибки, с которыми сталкивается украинское общество в этой области; предложены меры по решению этой проблемы.

Ключевые слова: либерализм, образование, либерализация образования.

Meleshenko L. P. The liberalization of education in Ukraine: status and prospects.

The paper considers and analyzes the current state of implementation of the liberalization of education in Ukraine, difficulties and mistakes faced by Ukrainian community in this area and suggested steps to resolve the issue.

Keywords: liberalism, education, liberalization of education.